

ČLOVĚK JAKO PRACHOVITÁ BYTOST (Gn 2,7)

Jiří Hoblík

MENSCH ALS EIN STAUBARTIGES WESEN (Gen 2,7) Im hebräischen Text Gen 2,7 versteht der Prager Alttestamentler Prof. M. Bič schon längst den Ausdruck *áfár* als eine Apposition — was u.a. in die tschechische ökumenische Bibelübersetzung eingegangen ist. Demgegenüber ist aber die traditionelle Behauptung, es gehe um *accusativus materiae*, syntaktisch und sachlich ganz berechtigt. Der Vers bietet eine konzentrierte anthropologische Aussage, die vom Menschen als von seinem Ursprung, d.h. von seinem Woraus und von seinem Entstehen spricht. Und deshalb bekommt er eine grundlegende Gültigkeit. In diesem engeren Kontext ist »aus dem Staub vom Erdboden« eine Metapher insbesondere für die menschliche Hinfälligkeit und Nicht-göttlichkeit, dann auch für seine Distanz zur Welt (die freilich nirgendwie die Verbundenheit des Menschen *ádám* mit dem Boden *’dámá* bestreitet, sondern kontrastierend umgestaltet) und für das damit verbundene Angewiesensein auf Jahwe, der die Nichtigkeit des Staubes in die menschliche Gestalt erhebt und ihr das Leben verleiht — nicht nur formerisch sondern grundsätzlich schöpferisch. Deshalb empfiehlt es sich, das Motiv des Staubes nicht zu unterschätzen.

„Vždyť od tohoto okamžení, kdy kdo počne býti v tomto těle, propadlén smrti, neustále se v něm chystá příchod smrti. Neboť jeho proměnlivos, směřuje po celou dobu tohoto života (ačli se to má životem nazývati) k tomu, aby došlo k smrti.“ (Aurelius Augustinus, De civitate Dei XIII, 10)

1.1 Jak zní známá teze prof. M. Biče, Hospodin podle Gn 2, 7 učinil člověka nikoli ‚z prachu země‘, nýbrž ‚prach ze země‘.¹ Tato teze se zakládá na způsobu čtení hebrejského textu, který ve výrazu »prach« vidí apozici² a opírá se rovněž o znění Septuaginty: *kai eplasan ho theos ton anthrópon*

¹ M. Bič, *Vom Geheimnis und Wunder der Schöpfung. Eine Auslegung von 1. Mose 1–3*, BSt 25, Neukirchen 1959, s. 39–42; týž, *The Theology of the Biblical Creation Epic*, SEA XXVIII–XXIX 1963–64, s. 15–19; týž, *Ze světa Starého zákona*, I, Praha 1986, s. 246–8; týž, *Jak jsme překládali Starý zákon*, in: *Informační bulletin České biblické společnosti 2/1995* (s. 12–14), s. 13.

² Sr. již: Th. Boman (*Das hebräische Denken im Vergleich mit dem griechischen*, Göttingen 1952, 1965⁴, s. 77), který analyzuje celou vazbu detailněji, aby zde apozici prokázal. Ale i kdybychom tu jako on viděli ‚věc‘ jako identickou s její ‚látkou‘, nedala by se tato ‚látka‘ abstrahovat od aktu stvoření. Důležité na Bomanově přístupu je rovněž to, že jeho výklad je vysoce určován zájmem o apologii ‚hebrejského myšlení‘.

chún apo tés gés (oproti Vulgátě: *formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terrae*). Předpokládáme-li apozici, potom odtud plyne: „Nejde tedy o označení materiálu, ale jakosti...“³

1.2 Český starozákoník se ve formulování své teze nechal zřejmě inspirovat svého času oblíbenou knihou Th. Bomanova *Das hebräische Denken im Vergleich mit dem griechischen*⁴. Bomanova teze však je nesprávná, jak se pokusíme v následujícím ukázat. Na poli české starozákonní vědy dosud o této věci neproběhla diskuse. Avšak např. drobné upozornění v posudku disertační práce P. Číka z pera doc. M. Prudkého z r. 1995⁵ naznačuje, že otázka uvedeného exegetického výtěžku zůstává stále živou a je zapotřebí ji pojednat. Čtenář Bible má Bičovu tezi ostatně stále na očích v podobě místa — uvedeným způsobem přeloženého — a poznámky pod čarou v ČEP.⁶ Proti kritizované teorii stojí rovněž konsensus badatelů, jak to i sám M. Bič mimoděk naznačuje, když píše: „Jinde,⁷ pokud je nám známo, k opravě překladů nedošlo“.⁸ Zato česká verze Jeruzalémské bible uvádí: „Tu Bůh Jahve utvořil z hlíny země člověka...“⁹

1.3 V době sepisování tohoto příspěvku se objevil nejmladší ohlas této teze ve studii J. Hellera „Inspirace a komunikace podle Gn 2, 7“.¹⁰ Zmínka (trojí) je to sice okrajová, ale velmi nerozhodná, netušící, kam se přiklonit. V překladu uvádí Heller: „I utvořil Hospodin člověka — prach z hlíny“, o několik odstavců dále se jen ptá, zda jde o akuzativ látkový anebo o apozici či komparaci,¹¹ a v závěrečných partiích najdeme formulaci „byť původem jen prach ze země“,¹² která do sebe jednak absorbuje ‚bičovský‘ překlad (včetně ‚země‘ místo ‚hlíny‘) a jednak nebičovský důraz na původ.

³ Kol., Genesis. Překlad s výkladem, Praha 1968, s. 30; sr. kol., Výklady ke Starému zákonu, Praha 1991, s. 30; dále též poznámku pod čarou v ČEP (Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, Praha 1984, s. 18 pozn. f).

⁴ Viz pozn. 2.

⁵ Strojopis, s. 2.

⁶ Naproti tomu heslo ‚Prach‘ v Novotného Biblickém slovníku (Praha 1951nn, s. 712n) předpokládá ‚klasický‘ překlad.

⁷ Tj. kromě Neovulgaty, ČEP a českého komentáře ke Gn.

⁸ M. Bič, *Ze světa Starého zákona*, I., s. 247.

⁹ Jeruzalémská bible, Svätá bible vydaná Jeruzalémskou bibliickou školou, I. Geneze, Praha 1992.

¹⁰ Strojopis s datem 22. 7. 1995; text přednášky, pronesené na sympoziu *The Old Testament as inspiration in culture* (Praha 4.–8.9.1995).

¹¹ Ibid. s. 1.

¹² Ibid. s. 7.

1.4 Někteří zahraniční badatelé došli k závěru, že formulace ‚z prachu ze země‘ je glosou, která byla vložena do dané souvislosti (tak již např. H. Gunkel¹³). Pro toto tvrzení existují závažné důvody (vzhledem k celistvosti Gn 2, 7 a ke vztahu tohoto místa vůči kontextu [v.d.], je ale méně pravděpodobné); ještě tu však je otázka, jaká hodnota se formulací, ať už je to glosa či ne, přikládá. H. W. Wolff ve své brilantní monografii *Anthropologie des Alten Testaments* cituje Gn 2, 7 bez formulace ‚z prachu z půdy‘.¹⁴ Taková syntetická práce není povinná zdůvodňovat jednotlivosti, nieméně je v tomto případě svědectvím o obecném podhodnocení motivu lidské prachovitosti. Celá řada dalších teologických syntetických děl si ‚prachu‘ z Gn 2, 7 rovněž nevšímá.

1.5 Pokusíme se nyní říci, že tradiční řešení je z jazykového hlediska možné, dále že má svůj význam v kontextu Gn 2, 4—3, 24 a že je věcně nejen relevantní, nýbrž dokonce i oprávněnější. Tato interpretace má pak také velmi závažné a zajímavé teologické důsledky. Jde nám tedy o příspěvek k interpretaci celého verše a zčásti i k hebrejské antropologii. Tento příspěvek chce tak ze sporu s kritizovanou tezí vyvodit závěry a tím jí být vděčen. Vždyť přinejmenším pro oči a mysl čtenáře Bible zvýraznila pro pochopení celého jahvistického podání Gn 2, 4b—3, 24 tak zásadní verš.

2. Co znamená klasické pochopení hebrejského textu, na tomto místě obhajované, a co z něho nejprve plyne?

2.1 Předně: hebrejský akuzativ čtème jako akuzativ látkový podle Geseniovy/Kautzschovy gramatiky.¹⁵ Obdobný akuzativ máme s verbem *j-y-r-v* 1Kr 7, 15: *wajjásar 'et-š'ně há'ammúdím n'chóšet*, sr. dále Ex 38, 3; Dt 27, 6; 1Kr 18, 32; Pís 3, 10. Pokud tu nespátřujeme apozici, nedopouštíme se z hlediska syntaxe chyby.

2.2 To také znamená, že nejde ani o přesun prepozice *z (min)* od ‚země‘ (správněji: ‚půdy‘, ‚*adámá*) k ‚prachu‘, jak tvrdí M. Bič, který tím podsunuje

¹³ H. Gunkel, *Genesis, HK III*, Göttingen 1910³, s. 6 a 26.

¹⁴ H. W. Wolff, *Anthropologie des Alten Testaments*, Mnichov 1984³, s. 142.

¹⁵ Ges. – K. § 117hh; sr. dále C. Westermann, *Genesis (1–11)*, BK I/1, Neukirchen 1983³, s. 252; H.–P. Müller, *Eine neue babylonische Menschenschöpfungserzählung*, in: *Mythos – Kerygma – Wahrheit. Gesammelte Aufsätze zum Alten Testament in seiner Umwelt und zur Biblischen Theologie*, BZAW 200, Berlin 1991, (s. 43–67; pův.: Or. 58, 1989, s. 61–85), s. 47n s p. 21.

námi akceptovanému čtení vykonstruovanost¹⁶. Pisatel prostě nehodlal opakovat tutéž vazbu (pomocí předložky *min*), když chtěl vytvořit obdobný syntaktický vztah.

2.3 Formulace *há 'ádám 'áfár min-há' "dámá* je syntakticky velmi kompaktní a vytváří tak vícestrannou hru významů mezi jejími jednotlivými segmenty. Znamená doslova: „půdník z prachu z půdy“. Je to hra etymologické spojitosti mezi výrazy ‚člověk‘ (*'ádám*) a ‚půda‘ (*'dámá*) a přitom hra jejich konfrontace s ‚prachem‘, který je jednak vzat z půdy a jednak zformován v člověka.

2.4 Pisatel výrazem ‚z půdy‘ nabízí čtenářům metaforu o lidském původu, která zároveň díky předložce *min* naznačuje, abychom tu předpokládali, že prach byl z půdy vzat (sr. Gn 3, 19, v.d.) — tj. aby pak dostal formu člověka. Celá formulace tedy necharakterizuje člověka definováním, ani metaforou pro abstraktní kvalitu lidství, nýbrž tím, že metaforicky hovoří o jeho původu: o tom, z čeho člověk sestává a o jeho utvoření.¹⁷

2.5 Zároveň tato formulace (když se nebudeme přísně držet slovního pořádku) navozuje konsekutivní představu, která začíná zemí jako lokalizací původu, pokračuje prachem jakožto ‚materií‘ a ústí ve vznik člověka, jemuž je pak vdechnut ‚dech života‘. A tato představa se rovněž vzpírá definování, vyznačujíc obraz stvoření člověka.

3. Oporu má tradiční řešení také v kontextu vyprávění, ukazujícím jeho adekvátnost vůči těm souvislostem, k nimž se Gn 2, 7 nejúžeji přimyká. Navíc můžeme poukázat na jeden mladší doklad motivu z Kóheleta.

3.1 Gn 2, 7 má svůj nesporný protějšek v Gn 3, 19, kde se mluví o vzetí člověka z ‚půdy‘ a o návratu do ní. *Paralelně* k tomu se píše: „Prach jsi a v prach se navrátíš.“ Verš rozvádí prve zmíněnou konfrontaci sepětí člověka s půdou a jeho pomíjivosti: Půda a prach tu jsou koreláty, země je původem i cílem prachu — a v tom lze zahlédnout alespoň náznak chápání

¹⁶ M. Bič, *Ze světa Starého zákona I.*, s. 247. Podobným způsobem podsouvá Bič badatelům, že nevědomé (sic!) přiblíží k myšlence stvoření ‚k obrazu Božímu‘, což se jim prý nesrovnává s představou stvoření člověka ‚jako prachu‘, viz též, *Vom Geheimnis und Wunder der Schöpfung. Eine Auslegung von 1. Mose 1–3*, BSt 25, Neukirchen 1959, s. 39 a též, *The Theology of the Biblical Creation Epic*, SEA XXVIII–XXIX 1963–64, s. 16.

¹⁷ Můžeme proto také říci, že G. von Rad poněkud přehnaně hovořil o ‚exaktní definici‘ (*Theologie des Alten Testaments I.*, Berlín 1963, dotisk 4. vyd., s. 160).

prachu jako ‚materie‘. Takže: Člověk se vrátí do toho, co je mu původní a vlastní.

Navíc i u pouhých slov „... a v prach se navrátíš“ dává daleko větší smysl představa prachu jako ‚materie‘, protože potom návrat do prachu, do stavu bez života, plodnosti, růstu, radosti atd., je návratem do stavu před stvořením člověka, do stavu, jemuž o vztah vůči Bohu nejde.

3.2 Vytvoření pohlavní difference podle Gn 2, 22 je obdobně ‚materiální‘ jako stvoření člověka: *wajjiven jhwh 'lótím 'et haccéla' 'ašer-láqach min-há'ádám l' 'iššá* — „a vytvořil Hospodin Bůh z kosti, kterou vzal z člověka, ženu“. Vytvoření pohlavní difference je sice akt jiné povahy, než stvoření člověka (proto tu je záměrně odlišné verbum: *b-n-h* doslova: ‚stavět‘), ale tak jako tak je tato výpověď blížká Gn 2, 7, zejména právě akuzativem látkovým ‚*et haccéla*‘ ‚kost‘ (k akuzativu látkovému s verbem *b-n-h* sr. dále Dt 27, 6; 1Kr 15, 22; 18, 32; Iz 9, 9; Ez 27, 5). Hospodin nevytvořil: ženu, kost z člověka, ale: ženu z kosti z člověka. — A dále prohlášení v Gn 2, 23: „Toto je kost z mých kostí...“ se má k v. 22 jako Gn 3, 19 k Gn 2, 7.

3.3 Povšimněme si také tvorů, které podle Gn 2, 19 Hospodin stvořil (*š-y-r*) z půdy (*min-há'adámá*). Jestliže pisatel větu o stvoření člověka stylizoval odlišně, pak tím naznačil v rámci vyznačení blízkosti (spočívající v původu v půdě) i jistou distanci vůči zvířatům: V jejich případě na tak jedinečné formulaci nezáleželo, ač jsou podobně pomíjivá, zatímco člověk se podle v. 7 vyznačuje prachovitostí stejně jako Bohem vdechnutým ‚dechem života‘. Významu dvojnosti těchto prvků si ještě povšimneme.

3.4 Kóhelet 3, 20 generalizuje výpověď Gn 2, 7 a 3, 19n, když o všech živých bytostech píše: „...všechno vzniklo z prachu (*min-he'áfár*) a vše se v prach navrací“. O člověku samotném se Kóhelet vyjadřuje obdobně ve 12, 7: „Prach se vrátí do země, kde byl...“ Tato dvě místa jsou závažným svědectvím (ne ovšem přímo důkazem), které se přimlouvá za námi hájené klasické čtení Gn 2, 7.

3.5. Nyní můžeme také říci, že kritizovaná teze nebere dostatečně vážně naznačený kontext. Tuto metodickou slabinu může ilustrovat jedna odbočka. M. Bič se ohlíží po dosti širokých teologických souvislostech, když na základě analogie stvoření z prachu a vyvedení z Egypta jako země smrti vyvozuje, že ‚biblický svědek‘ měl pověst o vyvedení před sebou, když psal o stvoření.¹⁸ Bez literární analýzy, po níž v Bičově pojednání tohoto momentu není ani stopy, však nelze na základě teologicky zajímavé analogie

¹⁸ M. Bič, *Vom Geheimnis und Wunder der Schöpfung*, s. 40.

poukazovat na víc, než na obecnější rysy hebrejských tradic, které se projevují i bez přímé literární závislosti.

4. Snad lze říci, že v interpretaci prachu jako ‚označení jakosti‘ a ne ‚materie‘ se vyjevuje tradiční česká (ovšemže nejen česká) teologická mentalita, inklinující ke ‚zduchovňování‘, které retušuje názornosti až masivnosti projevu (starozákonní literatura zná však mocnější masivnosti).¹⁹ Vždyť se tu ale nepopisuje odkudsi vykonstruovaná historie stvoření. Vidíme tu naopak metaforu, která je naprosto relevantní pro antropologický pohled na hebrejské tradice, která vypovídá o pomíjivosti člověka a zároveň je *zásadnějším* rázu (v.d.) než kritizované řešení. Co tedy prach jako látka znamená?

4.1 Na více starozákonních místech je člověk dáván do souvislosti s prachem a ponejvíce ve vztahu k pomíjení. O ‚návratu‘ (š-v-b) mluví Ž 90, 3; 104, 29; Jb 10, 9; 34, 15; Kóh 3, 20; mimoto v Ž 146, 4 se mluví o návratu do „*dlámá*“. Prach je tedy výrazem mrtvolnosti — a pokud se dává do vztahu s člověkem, tak potom jako s někým, kdo cílí ke smrti. Je dobré všimnout si postřehu L. Wächtera, vztahujícího tuto spojitost člověka a prachu k izraelským hrobkám v jeskyních. Ty totiž byly snadno přístupné, a tak lidé snadno nabyli jakousi vědomost o rozkladném procesu, jemuž mrtvoly podléhají.²⁰ K tomu ale dodejme, že Izraelec měl mimoto hojně zkušenosti s prachem v suchých časech a v pustinných krajích. Proto také konotace k prachu vázané jsou širší, s lidskou prachovitostí ovšem také zřetelně související: Prach je mj. znakem nicotnosti (např. Jb 22, 24), poníženosti (2S 16, 13; Iz 25, 12; 29, 4; 47, 1 aj.), smrti a pomíjivosti (Ž 30, 10; Iz 26, 19). Připodobnění života člověka či tvorstva k prachu je přítom o poznání silnější než přirovnání člověka či tvorstva k trávě (Iz 40, 6—8), květu, stínu (např. Jb 14, 2).

4.2 Nyní ale přímo ke Gn 2, 7: Prach tu má svůj závažný význam jednak ve vztahu k Bohu jako Stvořiteli, jednak ve vztahu k člověku samému. Obojí v české vykladačské tradici našlo své místo, jak to naznačuje zvláště český komentář ke Genesi.²¹

¹⁹ Zde alespoň upozorníme na to, že v přirovnání v Jb 10, 9 se mluví o Bohu jako o hrnčiči, což je výpověď o něco těžšího kalibru než stvoření z prachu.

²⁰ L. Wächter, čl. „apar“, in: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Stuttgart aj. 1989, díl IV., (sl. 275–284) sl. 282.

²¹ Kol., Genesis, s. 30.

Bůh člověka skutečně stvořil, ne pouze uhnětl, protože: ne z hlíny, nýbrž z látky, která je sama o sobě nezformovatelná.²² Což přesahuje běžný význam verba *j—r* a stojí v kontrapozici vůči mytologické představě božstva tvořícího člověka z hlíny.²³ Stvoření člověka je tím vyznačeno jako cosi zcela jedinečného, co se vzpírá empirickému. A vedle toho jsou naprosto diskvalifikovány všechny představy o numinózní substanci v člověku (sr. např. mýtus o Atramchasisovi, kde bohyně Nintu říká: ‚Ať člověk i bůh / spolu se v hlíně smísí!‘).²⁴

Teprve vdechnutím ‚dechu života‘ (*nišmat chajjim* Gn 2, 7a) se člověk stal ‚živou bytostí‘ (*nefeš chajjá* 7b). Význam lidské prachovitosti koreluje a kontrastuje s významem tohoto ‚dechu života‘. Živá bytost člověk existuje v exkluzivním poměru k Bohu a v závislosti na něm. Sám o sobě ‚je‘ člověk naprostým ničím nebo mrtvolou. Zformovaný prach je odkázaností na Hospodina. A ona korelace a kontrast svědčí o hloubce propasti mezi životem a smrtí, propastí, na níž se manifestuje velikost daru ‚oživení‘.

4.3 Bomanova a Bičova interpretace činí člověkovu prachovitost jakoby konsekvencí dotyčného ‚aktu‘ božského stvoření (podivně zní proto, když Bič píše: ‚Neříká se však, že se člověk teprve nyní prachem stal‘),²⁵ zatímco v klasickém pojetí formulace znamená konfrontaci lidského východiska v prachovitosti (jejíž nejzazší původ zůstává mimo pozornost) na jedné straně a Božího formování a dání ‚dechu života‘ na straně druhé — to vše v osobě člověka. Člověk je prachem jakožto zformovaný z prachu, a tedy zformovaný prach, ne jakožto zformovaný v prach.²⁶ Víme, že aforemný prach je nicotou, patří do sféry smrti (takový nevzdává Bohu chválu, jak se píše v Ž 30, 10), ne tak již prach zformovaný a oživený. Pisateli velmi záleželo právě na souvislosti a kontrastu obojího.

²² I podle tradičního čtení je tedy Hospodin v Gn 2, 7 kýmisi více než hrnčářem, ačkoli hrnčářské motivy nemusíme veskrze odmítat (sr. Jb 10, 9). M. Bič je odmítá a přisuzuje je přitom našemu klasickému čtení (viz též, *The Theology of the Biblical Creation Epic*, s. 16).

²³ Viz např., jak sumerská Ninmach hnětla z hlíny lidské bytosti nad oceánem Abzu (sr. kol., *Prameny života*, Praha 1982, s. 35.), anebo jak podle známého vyobrazení egyptský Chnum jako hrnčář tvořil krále a jeho ka na hrnčářském kruhu (sr. *Altorientalische Bilder zum Alten Testament*, vyd. H. Greßmann, Berlín-Lipsko 1927², s. 303).

²⁴ Kol., *Prameny života*, s. 54.

²⁵ M. Bič, *Ze světa Starého zákona I.*, s. 247.

²⁶ Th. Boman (*Das hebräische Denken...*, s. 77) přetěžuje význam jím odmítané interpretace, protože odhlíží od její metaforičnosti, a proto jí sugeruje, že podceňuje integritu ‚prachu‘ a člověka.

4.4 V souvislosti s tím přece jen působí daleko věcněji námi akceptované řešení problému, které prach uvádí do těsnější a konsekventní souvislosti s ‚aktem‘ stvoření. Je navíc méně definicí a je v něm alespoň něco dynamiky. Co je tu však třeba zvláště zdůraznit: Člověk je s prachovitostí — a tím také se zemí — spjat od *nejzazšího počátku*, vlastním ustrojením, stejně tak i životem na zemi a nakonec svým koncem. V tom tkví zvláštní přiměřenost obrazu o jeho původu. Přitom označení člověka *'ádám* vyznačuje sepětí s půdou, s *'adámá*. Ničméně z jejího — v kenaanském náboženství velmi zbožňovaného — substrátu nepochází, pochází z toho, co je na ní nejméně validního, co má s její podstatou nejméně společného, protože prach je neplodný. *'áfár* a *'ádám* (spolu s *'adámá*) jsou tak vůči sobě v napětí, ovšem na podkladu vzájemné korelace.

4.5 Konečně zmiňme jeden argument, v němž se Bič opírá o interpretaci blízkého kontextu Gn 2, 7: „Zmínka o prachu v Gn 2, 7 je tím nápadnější, že předchází údaj o ‚záplavě‘, která ‚napájela celý zemský povrch‘ (v. 6), takže vlastně nikde ani prach nemohl být“.²⁷ To se může zdát jako logický úsudek, ale právě tak tento soud můžeme označit jako vzetí pisatele textu Gn 2, 4nn za slovo. Stejně dobře bychom mohli uvažovat o tom, že záplava podle Gn 1, 6 sice napájela ‚celý povrch půdy‘, ale že to ještě neznamená, že se nikde ani kousíček suché země a prachu nevyskytl. Anebo, že Bůh nejprve půdu vysušoval. Ale při tomto směru uvažování se ocitáme vHkrajínách fantazie.

4.6 Podle Gn 2, 4—6 dává Bůh světu před stvořením člověka nejprve jakousi předběžnou podobu, podobu krajiny bez života a bez možností pro život člověka. Zdůl vystupující ‚záplava‘ (*'éd*) tuto možnost nepředstavuje — tou je až zahrada, do níž má být člověk vsazen (v. 8—17). Proto ‚záplava‘ vyznačuje buď prvotní bezútěšnost a nezabydlenost světa (o níž jasně vypovídá v. 3), majíc povahu spíše chaotickou, anebo vyznačuje předběžnost světa před stvořením člověka (s ohledem na původ výrazu z akkadského *edu* = sladkovodní proud).²⁸ V každém případě však souvislost Gn 2, 4nn a v. 7 znamená, že člověk byl stvořen sice do světa, ale jako ten, kdo se světu a jeho procesům, zejména vegetativním, od základu vymyká.

²⁷ M. Bič, *Ze světa Starého zákona I.*, 247; sr. již: *týž*, *The Theology of the Biblical Creation Epic*, s. 15.

²⁸ Sr. Köhler-Baumgartner, *Lexikon in Veteris Testamenti Libros*, Leiden 1985.

5 Argumenty, jimiž prof. M. Bič podepřel tezi o ‚prachu‘ jakožto apozici, a které byly průběžně zmíněny, se ukazují jako málo nosné. Naproti tomu akuzativ látkový je jednak syntakticky zcela v pořádku a jednak svým důsledkem, který má pro pochopení významu, organicky zapadá do nejbližší souvislosti i do celého jahvistického vyprávění. Text i kontext mluví pro tradiční řešení.

To, že Gn 2, 7 nabízí obraz zformování člověka z prachu vzatého ze země, znamená jeden z významných prvků antropologického zřetele Gn 2, 4—3, 24. Prach je především metaforou pomíjivosti člověka, rovněž však i jeho distance vůči světu a odkázanosti na Hospodina, který dává život.

Není výrazem pesimismu, nýbrž střízlivosti — ta se odráží i v pohledu na sepětí člověka se zemí. A rovněž tak výrazem kritického a kreativního zacházení s mýtickými zdroji, jež se opírá právě o pohled na Hospodinovu životodárnou moc. Tak se stává konstitutivní součástí obrazu stvoření a původu člověka (v tomto ohledu jsme přihlíželi k výrazně souvisejícím místům Gn 2, 4nn; 2, 19; 2, 22n; 3, 19), právě tak jako prvkem hloubky i krásy vůbec celého jahvistického vyprávění Gn 2, 4b—3, 24.